

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Poetica 12 (2024)

ISSN 2353-4583

e-ISSN 2449-7401

DOI 10.24917/23534583.12.8

Marcin Piątek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-6753-6278

Badania nad wierszem staropolskim w XX wieku

Niniejsze opracowanie przedstawia dorobek polskiej wersologii w zakresie badań nad wierszem dawnym. Ramę czasową stanowi przede wszystkim XX wiek, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych dziesięcioleci po wojnie, gdy powstawały usystematyzowane studia poświęcone ukształtowaniu najdawniejszych wierszy. Ukazują również produktywność tych ustaleń w kolejnych dekadach, to znaczy ich wykorzystanie w pracach literaturoznawczych oraz polonistycznej dydaktyce akademickiej.

Prace powstałe przed wojną, szczególnie w okresie dwudziestolecia, stanowiły stały punkt odniesienia dla wersologów powojennych. Na wzmiankowanie zasługują przede wszystkim książki: *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego* Kazimierza Wóycickiego¹, *Zarys rozwoju wersyfikacji polskiej*² i *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju* Jana Łoś³ (który „pierwszy usiłował poezję polską ująć ewolucyjnie”⁴) czy *Studia z metryki polskiej* Franciszka Siedleckiego⁵. Główne spory koncentrowały się wówczas właśnie wokół zagadnień wiersza staropolskiego, a do-

---

¹ K. Wóycicki, *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego*, Skład główny w Księgarni E. Wende i Spółka, Warszawa 1912.

² J. Łoś, *Zarys rozwoju wersyfikacji polskiej*, Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej z Funduszu Bolesława Orzechowicza, Lwów 1916.

³ J. Łoś, *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju*, Nakładem Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1920.

⁴ J. Budkowska, *Wstęp*, w: K.W. Zawodźniński, *Studia z wersyfikacji polskiej*, red. J. Budkowska, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1954, s. XI. Budkowska we wstępie omawia też najważniejsze różnice w teoriach Zawodźnińskiego, Siedleckiego i Dłuskiej.

⁵ F. Siedlecki, *Studia z metryki polskiej*, Wilno 1937.

kładnie jego ewolucji, konstytuowania się określonych form. W dyskusji tej przemożne znaczenie przypisywano na przykład kwestii ukształtowania się polskiego akcentu, więc rolę niebagatelną odgrywali w niej też językoznawcy⁶.

Z prac, które ukazały się w pierwszych latach po wojnie⁷ i niewątpliwie odciśnęły swoje piętno na późniejszych teoriach, na uwagę zasługują przede wszystkim te autorstwa Karola Zawodzińskiego⁸ i Stanisława Furmanika⁹. Przykładem ówczesnego pojmowania miejsca nauki o wierszu są również studia Kazimierza Budzyka: *Przełom w rozwoju polskiego wiersza. Biernat z Lublina czy Jan Kochanowski – twórca wersyfikacji narodowej*¹⁰.

Tę krótką, wybiórczą listę zamyka nazwisko niestrudzonej badaczki wiersza polskiego w kolejnych dekadach – Marii Dłuskiej, która już wówczas dostrzegąca „brak właściwiej perspektywy w patrzeniu na formę wiersza”¹¹. Poglądy Dłuskiej na temat wersyfikacji polskiej kształtowały się i rozwijały na przestrzeni kilkunastu lat, co poświadcza jej imponujący dorobek¹², którego znaczna część poświęcona jest właśnie ewolucji wiersza, by wymienić chociażby niemal cały tom pierwszy *Studiów z historii i teorii wersyfikacji polskiej*¹³, studium poświęcone Kochanowskiemu czy ważny głos w dyskusji na temat oktaw Piotra Kochanowskiego¹⁴.

Lata 50. i 60. XX wieku przynoszą kolejne tomy publikacji aspirującej do kompletnego opisu wiersza polskiego w jego ewolucyjnym rozwoju oraz w różnych aspektach wersologicznych. Mowa oczywiście o serii *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dział 3: *Wersyfikacja* – owocu współpracy wielu badaczek i badaczy, pośród których nie sposób nie wymienić: Lucylli Pszczołowskiej, Zdzisławy Kopczyńskiej, Teresy Do-

⁶ J. Budkowska, dz. cyt., s. XIV–XV.

⁷ Studia te omawiała M.R. Mayenowa, *Powojenne prace z zakresu wersyfikacji*, „Pamiętnik Literacki” 1950, nr 2; M. Dłuska, *Stan i potrzeby badań wersyfikacyjnych w Polsce*, „Pamiętnik Literacki” 1951, nr 2, s. 406–418.

⁸ K.W. Zawodziński, *Studia...*, dz. cyt. Pierwsza część *Zarysu wersyfikacji polskiej* została wydana jeszcze przed wojną (Wilno 1936), nad częścią drugą autor pracował do końca życia i została wydana po raz pierwszy w cytowanym tutaj tomie.

⁹ S. Furmanik, *Podstawy wersyfikacji polskiej*, Wydaw. Eugeniusza Kuthana, Warszawa 1947.

¹⁰ Oba w tomie: K. Budzyk, *Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej*, t. 2, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1956; K. Budzyk, *Przełom renesansowy w literaturze polskiej*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1953.

¹¹ M. Dłuska, *Stan i potrzeby badań wersyfikacyjnych w Polsce*, w: tejże, *Studia i rozprawy*, t. 1, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1970, s. 9.

¹² Wspomnienie badaczki i charakterystyka jej dorobku: S. Balbus, *Maria Dłuska (1900–1992)*, w: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 537–560.

¹³ M. Dłuska, *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej*, t. 1, wyd. 2 rozszerz., PWN, Warszawa 1978.

¹⁴ M. Dłuska, *Dookoła Piotra Kochanowskiego przekładu „Jerozolimy wyzwolonej” (sprawa oktawy)*, w: *W kręgu „Gofreda” i „Orlanda”. Księga pamiątkowa sesji naukowej Piotra Kochanowskiego (w Krakowie, dnia 4–6 kwietnia 1967 r.)*, red. T. Ulewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970. Artykuł ten, wraz z rozprawą o Kochanowskim, zamieszczono także w tomie: M. Dłuska, *Studia i rozprawy*, t. 2, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1970.

brzyńskiej, Marii Renaty Mayenowej, Barbary Łopatkówny czy Tadeusza Kurysia, a to oczywiście tylko kilka nazwisk. W kontekście epok dawnych na szczególną uwagę zasługują tomy: *Sylabizm* (t. 3) pod redakcją Kopczyńskiej i Mayenowej¹⁵, *Strofika* (t. 6) pod redakcją Mayenowej¹⁶ czy *Rym* (t. 2, cz. 2, z. 1) autorstwa Pszczołowskiej¹⁷.

W omawianym okresie powstały też liczne studia będące efektem strukturalistycznego mariażu poetyki i matematyki¹⁸, czego dobitnie dowodzą choćby artykuły pomieszczone w książce *Poetyka i matematyka*, opierające się także na materiale staropolskim: *Rytmika akcentowa sylabowca* Jerzego Woronczaka czy *Długość wersu a budowa zdania* Pszczołowskiej. Trudno oprzeć się wrażeniu, że w studiach tego typu żmudne wyliczenia nierzadko były punktem dojścia i niekoniecznie służyły pogłębionej analizie utworów na innych poziomach – do problemu tego wrócę w dalszej części.

W rozprawach poświęconych wersyfikacji wyraźnie zaznacza się tradycyjny podział na epoki: średniowiecze, renesans i barok. Często głównymi bohaterami opracowań stawali się poeci szczególnie zasłużeni. I tak na przykład wiersz Biernata z Lublina, bazując na matematycznych obliczeniach, opisywał Woronczak¹⁹. Postacią, której poświęcano najwięcej miejsca, był oczywiście Jan Kochanowski, bezsprzecznie uznawany za kodyfikatora wiersza polskiego. Przedmiotem zainteresowania badaczy było ukształtowanie zarówno polskich²⁰, jak i – rzadziej – łacińskich²¹ wierszy poety z Czarnolasu. Wielokrotnie podkreślano również szczególne zasługi Kochanowskiego i jego wpływ na poetów późniejszych²².

¹⁵ *Sylabizm*, red. Z. Kopczyńska, M.R. Mayenowa, *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dział 3: *Wersyfikacja*, t. 3, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1956.

¹⁶ *Strofika*, red. M.R. Mayenowa, *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dział 3: *Wersyfikacja*, t. 6, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1964.

¹⁷ L. Pszczołowska, *Wiersz: podstawowe kategorie opisu*, (*Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dział 3: *Wersyfikacja*, t. 2), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.

¹⁸ Warto dodać, że takie podejście wciąż znajduje swoich adeptów, o czym mogą świadczyć np. studia pomieszczone w tomie: *Quantitative Approaches to Versification*, red. P. Plecháč i in., Institute of Czech Literature of the Czech Academy of Sciences, Praga 2019.

¹⁹ J. Woronczak, *Z badań nad wierszem Biernata z Lublina*, „Pamiętnik Literacki” 1958, nr 3, s. 97–118.

²⁰ M. Kaczmarek, *Wersyfikacja Jana Kochanowskiego w liczbach*, „Pamiętnik Literacki” 1981, nr 3, s. 253–259; L. Pszczołowska, *Czy Kochanowski był sylabotoniastą?*, w: tejże, *Wiersz – styl – poetyka. Studia wybrane*, Universitas, Kraków 2002, s. 45–64; A. Kulawik, *Model estetyczny renesansowej kompozycji wersyfikacyjnej albo o logice wiersza Jana Kochanowskiego*, w: *Jan Kochanowski 1584–1984. Epoka – twórczość – recepcja*, Wydawnictwo Lubelskie, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1989, s. 473–483.

²¹ M. Brożek, *Łacińska wersyfikacja Jana Kochanowskiego. Próba charakterystyki*, w: *Cracovia litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jana Kochanowskiego (w Krakowie, 10–13 października 1984 r.)*, red. T. Ulewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1991, s. 335–348. Wskazuję tu wyłącznie na aspekt wersologiczny, łacińska twórczość mistrza z Czarnolasu była oczywiście omawiana przez badaczy (m.in. przez Alberta Gorzkowskiego czy Zofię Głombiowską).

²² Por. np. M. Dłuska, *Kto mi dał skrzydła... Poetyka i wiersz Jana Kochanowskiego*, w: tejże, *Studia i rozprawy*, t. 2, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1970, s. 7–60; L. Pszczołow-

Warto nadmienić, że tylko w nielicznych pracach wyraziście akcentowano dwujęzyczność polskiego piśmiennictwa, szczególnie w dobie średniowiecza i renesansu. Przykładem może być studium Pszczołowskiej *Dwie literatury i dwa modele wiersza*²³. Zasługuje ono na uwagę z jeszcze jednego powodu – wyraźne wskazywanie na semantykę określonych form wierszowych, ich przynależność do poezji „niskiej” lub „wysokiej”²⁴ w omawianym okresie.

Takie właśnie ujęcie dominuje też w pracach chronologicznie wcześniejszych, by wymienić chociażby: *Miejsce dziesięciogłoskowca w literaturze XVI w. Przyczynek do rekonstrukcji systemu* Mayenowej²⁵, w którym opisuje 10-zgłoskowiec jako wiersz rozpoznawalny jako stary, reprezentujący rodzimą tradycję czy *Znaczenie i wartość form wierszowych w kontekście literackim epoki (poezja polskiego baroku)* Pszczołowskiej i Kopczyńskiej²⁶, gdzie np. 8-, 11- i 13-zgłoskowiec zostają powiązane z określonymi formami wypowiedzi, konkretnym stylem czy gatunkiem.

Bez wątplenia podsumowaniem omawianych prac jest próba syntezy autorstwa Pszczołowskiej pt. *Wiersz polski. Zarys historyczny*²⁷. Opracowanie to warte jest odnotowania także dlatego, że – jak deklarowała autorka – skierowane jest nie tylko do badaczy, nauczycieli akademickich i studentów, ale w ogóle do „interesujących się wierszem”. W związku z tym autorka zrezygnowała w tej książce ze specjalistycznych terminów, tabel i statystyk.

W omówionym okresie wyróżnić można pewne fazy, których wyznacznikiem mogłoby być pojmowanie roli i miejsca wersologii pośród innych działów literaturoznawstwa. Przed kilkudziesięciami laty Edward Balcerzan, podsumowując wysiłki polskich wersologów, wskazywał na trzy stadia rozwojowe w dwudziestowiecznych badaniach nad wierszem w Polsce. W pierwszym dominowały „przeświadczenia klasycystyczne” – chwytły wersyfikacyjne wartościowano w izolacji od konkretnych przekazów poetyckich, uznając jedne za lepsze, inne za gorsze²⁸. W drugiej fazie, podporządkowanej „dyktaturze romantyzmu”, pielęgnowana jest

---

ska, *Kochanowski jako prekursor barokowych sposobów kształtowania wiersza*, w: tejsze, *Wiersz – styl – poetyka*, dz. cyt., s. 65–87; U. Kołakowska, *Wiersz Potockiego i Kochowskiego a wersyfikacja Kochanowskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Filologia” 1983, z. 1, s. 169–181.

²³ L. Pszczołowska, *Dwie literatury i dwa modele wiersza*, w: Z. Kopczyńska, T. Dobrzyńska, L. Pszczołowska, *Znaczenie wyboru formy wiersza. Trzy studia*, Instytut Badań Literackich, Warszawa 2007.

²⁴ Tamże, s. 96.

²⁵ M.R. Mayenowa, *Miejsce dziesięciogłoskowca w literaturze XVI w. Przyczynek do rekonstrukcji systemu*, w: *Europejskie związki literatury polskiej*, PWN, Warszawa 1969, s. 89–98.

²⁶ Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska, *Znaczenie i wartość form wierszowych w kontekście literackim epoki (poezja polskiego baroku)*, „Pamiętnik Literacki” 1969, nr 3, s. 195–210.

²⁷ L. Pszczołowska, *Wiersz polski. Zarys historyczny*, wyd. 2 popr. i uzupełn., Funna, Wrocław 2001 (wyd. 1: Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, Wrocław 1997).

²⁸ E. Balcerzan, *Badania wersologiczne a komunikacja literacka*, w: *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz, J. Sławiński, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976, s. 345–346. Reprezentantami takiego podejścia byli wymienieni wyżej badacze dwudziestolecia: Jan Łoś, Kazimierz Nitsch, Adam Szczerbowski czy K.W. Zawodziński.

idea rozłączenia poezji i wiersza. Problematyka wersyfikacyjna i zagadnienia kompozycyjne zostają w takim rozumieniu rozdzielone, poezja nie jest czytana przez pryzmat wiersza – takie spojrzenie spotykamy w pracach powojennych²⁹. W tych podejściach Balcerzan dostrzegał cechy wspólne, przede wszystkim rozbić przekaz literackiego na „treść” i „formę” oraz przekonanie, że można badać je oddzielnie.

Początki trzeciego stadium sięgają postulatów Dłuskiej dotyczącego badania „form wierszowych nie tylko jako fenomenów języka i pomysłowości poetów, i nie tylko w sieci zależności interlingwistycznych, ale także – jako wytworów kultury”³⁰. Na tym ostatnim omawianym etapie:

utrwała się w świadomości badaczy przekonanie, iż cokolwiek w przestrzeni tekstu dzieje się ze z n a k i e m – dzieje się równocześnie ze z n a c z e n i e m. Zbiór reguł wersyfikacyjnych uwzględnia bardzo często tylko zależności ilościowe, ale w każdym konkretnym przekazy stają się one momentalnie zależnościami jakościowymi. Odrywanie organizacji wersyfikacyjnej od organizacji semantycznej to trud i bezcelowy, i beznadziejny³¹.

W efekcie „treść” i „forma” nie są już badane oddzielnie. Dąży się do ukazania, jak wersyfikacja wpływa na styl i znaczenie zarówno na poziomie nadrzędnej organizacji („semantyka form wierszowych”: rytmy, formaty itd.), jak i lokalnie³² („ekspresja momentalna”). Przykłady takich analiz odnajdujemy także na gruncie badań nad wierszem dawnym. Wydaje się jednak, że to wcale nie jest powszechna praktyka. Za celne uznają spostrzeżenie Pawła Bukowca: „ustalenia i narzędzia wypracowane przez wersologię są zbyt rzadko używane w celu, w jakim zostały stworzone, to znaczy jako pomoc w rozmaitych hermeneutykach wierszowanych tekstów literackich”³³.

Niemal wszystkie przywoływane w niniejszym opracowaniu prace łączą to, że nie należą do najnowszych osiągnięć na gruncie badań staropolskich. Sformułowane dawniej sądy w odniesieniu do Biernata z Lublina, Reja czy Kochanowskiego przyjmowane są dziś za oczywiste, właściwie niepodważalne. Nasza wiedza o literaturze staropolskiej na przestrzeni ostatnich lat jednak się zmieniła. Obraz piśmiennictwa tego okresu jest sukcesywnie odmalowywany, co z pewnością pozwala w nowym świetle spojrzeć na semantykę określonych form. Nie będzie żadnym nadużyciem stwierdzenie, że analizy wersologiczne znalazły się na marginesie współczesnej refleksji nad literaturą dawną³⁴.

²⁹ Tamże, s. 347.

³⁰ Tamże, s. 348.

³¹ Tamże, s. 348–349 [podkr. – autora].

³² Za wyraźne wskazanie na to rozróżnienie, ujawniające się w pracach poświęconych poetyce autorstwa Marii Dłuskiej, serdecznie dziękuję Pani Profesor Teresie Dobrzyńskiej.

³³ P. Bukowiec, *Metronom. O jednostkowości poezji „nazbyt” metrycznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2015, s. 31.

³⁴ Co nie oznacza, że nie są prowadzone. Por. np. artykuły Mykoly Gutsuliaka: *Uwagi o formie metrycznej polskich i ukraińskich wierszy Łazarza Baranowicza*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica” 2017, t. 5, s. 192–202; *Eksperymenty wer-*

Jednocześnie w studiach szczegółowych, zwłaszcza w wydaniach poezji dawnej, odnajdujemy mniej lub bardziej obszernie omówienia „kształtu formalnego” utworów. Dowodzi tego dobitnie najpopularniejsza w polonistyce akademickiej seria Biblioteka Narodowa, która przyzwyczaiła tak wykładowców, jak studentów do pewnego standardu, zarówno jeśli chodzi o opracowanie tekstu, jak i jego omówienie (w formie najczęściej dość obszernych wstępów). Niezależnie od tego, czy sięgniemy po wydania sprzed stu lat, czy z ostatniego – powiedzmy – trzydziestolecia, z łatwością znajdziemy dłuższe lub krótsze podrozdziały poświęcone wersyfikacji. Przykłady, które naprędce mogę przywołać, to: *Wersyfikacja* w tomie z *Wyborem poezji* Jana Andrzeja Morsztyna³⁵; *Kunst epika i kunst liryka* we wstępie do *Sielanek nowych ruskich* Józefa Bartłomieja Zimorowica³⁶; krótkie uwagi na temat wersów i rymów Reja w tegoż *Wyborze pism*³⁷ czy wreszcie – przykład najnowszy – *Zgrzebny wiersz* w *Wyborze poezji* Hieronima Morsztyna³⁸.

Badacze w tych fragmentach wstępów nierzadko odsyłają do wymienianych już wcześniej opracowań, przede wszystkim do syntetycznych ujęć historii wiersza polskiego czy monografii polskiego sylabizmu³⁹. Fakt, że autorzy przeznaczonych głównie do edukacji akademickiej trzech książek pt. *Wersyfikacja polska*⁴⁰ w pierwszym tomie (teoretycznym) sięgnęli po liczące kilkadziesiąt lat prace, też jest wymowny. Nowszych i lepszych po prostu nie ma i trudno spodziewać się, że ten stan rzeczy ulegnie w najbliższych latach poprawie. Wersologia, jako dział poetyki, w polonistycznej dydaktyce akademickiej ma swoje stałe, niepodważalne miejsce. Warto jednak zastanowić się, w jaki sposób jest obecna. Wydaje się, że obszar ten stanowi odzwierciedlenie podejścia spotykanego często na gruncie badawczym – zbyt rzadko zestawianie miar wierszowych łączy się z analizą na innych poziomach (np. stylistycznym, semantycznym).

Na koniec warto też wyraźnie podkreślić – lub wyrazić nadzieję – że badania nad ukształtowaniem wiersza staropolskiego nie są rozdziałem zamkniętym. Ob-

---

syfikacyjne w staropolskiej i staroukraińskiej poezji wizualnej, w: *Wypatrywanie. Filozoficzne aspekty języka, literatury i edukacji*, red. M. Wójcik-Dudek, E. Zygan, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020, s. 125–138.

³⁵ A. Morsztyn, *Wybór poezji*, red. W. Weintraub, bibliografię uzupełniła A. Oszczęda, wyd. 2, BN I 257, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. LXII–LXXI.

³⁶ J.B. Zimorowic, *Sielanki nowe ruskie*, red. L. Szczerbicka-Ślęk, BN I 287, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999, s. XLI–XLIV.

³⁷ M. Rej, *Wybór pism*, red. A. Kochan, BN I 308, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006, s. CXXXIII–CXXXVI.

³⁸ H. Morsztyn, *Wybór poezji*, red. R. Grzeškowiak, wyd. 1, BN I 326, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2016, s. CXIV–CXVIII.

³⁹ *Sylabizm*, dz. cyt.

⁴⁰ A. Chomiuk i in., *Wersyfikacja polska*, red. M. Woźniakiewicz-Dziadosz, M. Ryszkiewicz, t. 1: *Teksty teoretyczne i słowniczek pojęć*, t. 2: *Analizy wersyfikacyjne*, t. 3: *Ćwiczenia wersyfikacyjne i antologia wierszy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.

szarem niewyeksplorowanym w sposób wystarczający z pewnością są rozmaite zależności dawnej literatury polskiej od innych literatur. Mam tu na myśli przede wszystkim studia komparatystyczne ukazujące wiersz polski w całym szeregu zależności nie tylko w kontekście literatur słowiańskich⁴¹, ale też zachodnich, które stanowiły źródło inspiracji dla twórców dawnych. Z pomocą, także metodologiczną, mogłyby tutaj przyjść badania obce, wciąż bogato rozwijane⁴². Być może byłaby to szansa na przewartościowanie czy chociażby uzupełnienie dotychczasowych ustaleń, a jednocześnie byłyby to powiew świeżości w obszarze dziś raczej zastałym.

Bibliografia

- Balbus Stanisław, *Maria Dłuska (1900–1992)*, w: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Wacław Walecki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 537–560.
- Balcerzan Edward, *Badania wersjologiczne a komunikacja literacka*, w: *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. Henryk Markiewicz, Janusz Sławiński, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976.
- Brożek Mieczysław, *Łacińska wersyfikacja Jana Kochanowskiego. Próba charakterystyki*, w: *Cracovia litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jana Kochanowskiego (w Krakowie, 10–13 października 1984 r.)*, red. Tadeusz Ulewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1991, s. 335–348.
- Budzyk Kazimierz, *Przełom renesansowy w literaturze polskiej*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1953.
- Budzyk Kazimierz, *Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej*, t. 2, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1956.
- Bukowiec Paweł, *Metronom. O jednostkowości poezji „nazbyt” metrycznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2015.
- Dłuska Maria, *Dookoła Piotra Kochanowskiego przekładu „Jerozolimy wyzwolonej” (sprawa oktawy)*, w: *W kręgu „Gofreda” i „Orlanda”. Księga pamiątkowa sesji naukowej Piotra Kochanowskiego (w Krakowie, dnia 4–6 kwietnia 1967 r.)*, red. Tadeusz Ulewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.
- Dłuska Maria, *Stan i potrzeby badań wersyfikacyjnych w Polsce*, „Pamiętnik Literacki” 1951, nr 2, s. 406–418.
- Dłuska Maria, *Studia i rozprawy*, t. 1–2, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1970.

---

⁴¹ Na temat serii Słowiańska Metryka Porównawcza: L. Pszczołowska, *Słowiańska Metryka Porównawcza. Ewolucja celów i metod badawczych*, „Stylistyka” 2008, t. 17, s. 347–359.

⁴² *Versification. Metrics in Practice*, red. S.G. Frog, K. Kallio, J. Niemi, „Studia Fennica Litteraria”, t. 12, Finnish Literature Society, Helsinki 2021; *Versatility in Versification: Multidisciplinary Approaches to Metrics*, red. S.G. Frog, T.K. Dewey, Peter Lang, Nowy Jork 2009; E. Kazartsev, *Language and Meter in Early English, Dutch, German, and Russian Iambic Verse*, „Comparative Literature Studies” 2015, t. 52, nr 4, s. 682–703. Przykładem polskiej publikacji będącej wynikiem szeroko zakrojonych komparatystycznych badań może być monografia Witolda Sadowskiego *Litania i poezja. Na materiale literatury polskiej od XI do XXI wieku*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.

- Dłuska Maria, *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej*, t. 1, wyd. 2 rozszerz., PWN, Warszawa 1978.
- Furmanik Stanisław, *Podstawy wersyfikacji polskiej*, Wydaw. Eugeniusza Kuthana, Warszawa 1947.
- Kaczmarek Maria, *Wersyfikacja Jana Kochanowskiego w liczbach*, „Pamiętnik Literacki” 1981, nr 3, s. 253–259.
- Kołąkowska Urszula, *Wiersz Potockiego i Kochowskiego a wersyfikacja Kochanowskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Filologia” 1983, z. 1, s. 169–181.
- Kopczyńska Zofia, Pszczołowska Lucylla, *Znaczenie i wartość form wierszowych w kontekście literackim epoki (poezja polskiego baroku)*, „Pamiętnik Literacki” 1969, nr 3, s. 195–210.
- Kulawik Adam, *Model estetyczny renesansowej kompozycji wersyfikacyjnej albo o logice wiersza Jana Kochanowskiego*, w: *Jan Kochanowski 1584–1984. Epoka – twórczość – recepcja*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1989, s. 473–483.
- Łoś Jan, *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju*, Nakładem Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1920.
- Mayenowa Maria Renata, *Miejsce dziesięciozłotkowca w literaturze XVI w. Przyczynek do rekonstrukcji systemu*, w: *Europejskie związki literatury polskiej*, PWN, Warszawa 1969, s. 89–98.
- Mayenowa Maria Renata, *Powojenne prace z zakresu wersyfikacji*, „Pamiętnik Literacki” 1950, nr 2.
- Michałowska Teresa, *Staropolska teoria genologiczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974.
- Pszczołowska Lucylla, *Dwie literatury i dwa modele wiersza*, w: Zofia Kopczyńska, Teresa Dobrzyńska, Lucylla Pszczołowska, *Znaczenie wyboru formy wiersza. Trzy studia*, Instytut Badań Literackich, Warszawa 2007.
- Pszczołowska Lucylla, *Słowińska Metryka Porównawcza. Ewolucja celów i metod badawczych*, „Stylistyka” 2008, t. 17, s. 347–359.
- Pszczołowska Lucylla, *Wiersz – styl – poetyka. Studia wybrane*, Universitas, Kraków 2002, s. 45–64.
- Pszczołowska Lucylla, *Wiersz polski. Zarys historyczny*, wyd. 2 popr. i uzup., Funna, Wrocław 2001 (wyd. 1: Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, Wrocław 1997).
- Pszczołowska Lucylla, *Wiersz. Podstawowe kategorie opisu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.
- Quantitative Approaches to Versification*, red. Petr Plecháč i in., Institute of Czech Literature of the Czech Academy of Sciences, Praga 2019.
- Siedlecki Franciszek, *Studia z metryki polskiej*, Wilno 1937.
- Strofika*, red. Maria Renata Mayenowa, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1964.
- Sylabizm*, red. Zofia Kopczyńska, Maria Renata Mayenowa, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1956.
- Wersyfikacja polska*, red. Maria Woźniakiewicz-Dziadosz, Mirosław Ryszkiewicz, t. 1: *Teksty teoretyczne i słowniczek pojęć*, t. 2: *Analizy wersyfikacyjne*, t. 3: *Ćwiczenia wersyfikacyjne i antologia wierszy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
- Woroncak Jerzy, *Z badań nad wierszem Biernata z Lublina*, „Pamiętnik Literacki” 1958, nr 3, s. 97–118.

Wóycicki Kazimierz, *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego*, Skład główny w Księgarni E. Wende i Spółka, Warszawa 1912.

Zawodziński Karol Wiktor, *Studia z wersyfikacji polskiej*, red. Janina Budkowska, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław 1954.

Streszczenie

Artykuł ukazuje rozwój badań wersologicznych nad wierszem dawnym w XX wieku, główną uwagę skupiając na pracach powojennych (M. Dłuska, Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska), przynoszących usystematyzowany opis wiersza polskiego w jego historycznym rozwoju. Jednocześnie, odwołując się do artykułu Edwarda Balcerzana, wskazuje na przemiany w pojmowaniu miejsca wersologii w XX wieku. Ostatnia część tekstu pokazuje, jak te ustalenia wykorzystuje się w pracach literaturoznawczych i akademickiej dydaktyce polonistycznej. Podsumowanie przedstawia możliwe kierunki rozwoju badań w omawianym obszarze.

Versological Studies on Old Polish Poetry in the 20th Century

Abstract

The article shows the development of versological studies on Old Polish poetry in the 20th century. The author focuses mainly on the post-war works (M. Dłuska, Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska), which brought a systematised description of the Polish poem in its historical development. The changes in the understanding of the place of versification in the 20th century are also pointed out, referring to Edward Balcerzan's article. It concludes by suggesting possible directions for the development of research in the field in question.

Słowa kluczowe: literatura staropolska, wersologia, wiersz polski, historia wiersza

Keywords: Old Polish literature, versification, Polish poem, history of the poem

Marcin Piątek – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo, adiunkt w Katedrze Literatury Dawnej i Edytorstwa w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zainteresowania naukowe autora koncentrują się wokół edytorstwa tekstów dawnych, staropolskiej epiki bohaterskiej, sporów wyznaniowych w XVI i XVII wieku oraz edytorstwa współczesnego. Dorywczo redaktor i korektor.